

DOI 10.36074/grail-of-science.17.06.2022.003

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Ломачинська Ірина Анатоліївна

д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Чуркіна Ірина Євгенівна

д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту та інновацій
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

У 2014 році з прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні було розпочато процес децентралізації у напрямі забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів на основі підвищення рівня їх фінансової самодостатності шляхом посилення бюджетної децентралізації.

Загалом, аналізуючи структуру та динаміку місцевих бюджетів до 2022 р., можна констатувати, що децентралізація в цілому сприяє поступовому зростанню національної економіки України шляхом оптимізації та удосконалення системи місцевих фінансів. До основних досягнень бюджетної децентралізації з урахуванням змін до Бюджетного та Податкового кодексу України з 2015 р. слід віднести зміцнення бюджетної та фінансової самостійності місцевих бюджетів; сформованість єдиного кошику доходів загального фонду та розширення його джерел; закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів і розширення доходної бази місцевих бюджетів; збільшення доходної бази за рахунок нової трансфертної політики; заміна системи балансування бюджету системою бюджетного вирівнювання, що передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя; передача в рамках децентралізації з державного бюджету закладів соціально-культурної сфери на фінансування з місцевих бюджетів.

Разом із цим, залишається ряд проблем щодо подальшого забезпечення бюджетної самостійності та фінансової незалежності місцевих бюджетів задля надання якісних суспільних послуг та ефективного функціонування бюджетної системи. У контексті цього доцільним до початку широкомасштабної військової агресії росії на початку 2022 року було збільшення частки окремих загальнодержавних податків, які передаються до місцевих бюджетів, що мало б посилити їх фінансову достатність, заохочувати місцеве самоврядування до розвитку економіки у контексті збільшення податкових надходжень; подальше

реформування міжбюджетних відносин; упровадження комплексу заходів щодо погашення податкових боргів та недопущення їх у майбутньому; проведення постійного моніторингу динаміки діяльності бюджетоутворюючих підприємств, соціально-економічної ситуації та стану виконання основних показників соціально-економічного розвитку міст; залучення громадськості до моніторингу та контролю за рухом бюджетних ресурсів, тощо.

Утім усі вищенаведені пропозиції залишаються актуальними, не зважаючи на випробування у зв'язку з військовою агресією з боку рф. Це обумовлено тим, що саме децентралізація продемонструвала міцність фінансової основи територіальних громад, їхню здатність швидко адаптуватися до нових умов завдяки автономії, самостійності, а також відновлювати приріст доходів до бюджетів і залучати належні фінансові ресурси. Завдяки децентралізації місцеве самоврядування в період війни з росією змогло проявити себе на передових позиціях на основі, перш за все, ефективної взаємодії між органами державної та місцевої влади, громадськістю, волонтерами. Це стосується, по-перше, матеріально-технічної допомоги ЗСУ, організації територіальної оборони, добровольчих формувань, гуманітарної допомоги і залучення допомоги іноземних партнерів; по-друге, підтримки громадян, що передбачає допомогу внутрішньо переміщеним особам, евакуацію цивільного населення з тимчасово окупованих і безпечних територій, реабілітацію дітей та військовослужбовців, організацію укриттів, відновлення пошкодженого житла тощо; по-третє, переміщення та підтримки суб'єктів господарювання, зокрема релокованого бізнесу, забезпечення функціонування інфраструктури та об'єктів життєзабезпечення. І це, не зважаючи на значні втрати доходів бюджетів громад у результаті впровадження антикризових податкових пільг, зниження ділової активності та міграції робочої сили, скорочення та/або недоступності програм міжнародної підтримки в результаті зниження спроможності муніципалітетів виконувати кредитні зобов'язання тощо.

Політика подальшої децентралізації не може не врахувати сучасні умови. Більш того, слід розуміти, що політика децентралізації в період війни не може залишитися незмінною у поствоєнний період. Із одного боку, дії держави направлені на оперативне, належне, безперервне виконання місцевих бюджетів шляхом прийняття відповідних нормативно-правових документів щодо ефективного функціонування бюджетної сфери та життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період дії воєнного стану. З іншого, слід визнати, що інструментарій державної політики, зокрема податкові пільги, режим добровільної сплати за ЖКП, у тилових, прифронтових, фронтових, окупованих регіонах не можуть бути однаковими. Це ж стосується і різних сфер економічної діяльності. Крім того, якщо і спостерігається зростання податкових надходжень до бюджетів громад, то це завдяки зростанню надходжень від податку на доходи фізичних осіб із виплат військовослужбовцям і тимчасово переміщеним, які працевлаштовані у місцях тимчасового проживання, сплати ПДФО за місцем реєстрації підприємствами, які були релоковані.

Досвід, набутий Україною в період пандемії COVID-19 та за час війни, демонструє беззаперечну перевагу самоорганізації населення перед централізованим управлінням у вирішенні різноманітних проблем, зокрема,

економічних, фінансових, соціальних, гуманітарних, ін., завдяки непорушності принципу субсидіарності та автономного прийняття багатьох управлінських рішень органами місцевого самоврядування. Тому дуже важливо вже сьогодні думати про посилення фінансової самодостатності місцевих бюджетів у поствоєнний період, що потребує повернення до напрямів і пріоритетів розвитку децентралізації до початку військової агресії РФ, ураховуючи наслідки війни. Це передбачає реорганізацію громад, оскільки змінюється їх соціально-економічний потенціал в результаті зміни щільності та структури населення, зруйнування підприємств, зокрема бюджетоутворюючих, інфраструктури, об'єктів життєзабезпечення; подальшу інституціоналізацію органів місцевого самоврядування щодо самодостатності, самостійності, інклюзивності, підзвітності; подальшу оптимізацію структури видатків шляхом виключення тих, які не властиві функціям органам місцевого самоврядування; передачу до видатків державного бюджету фінансування відбудови житла та об'єктів освітньої сфери, охорони здоров'я, критичної інфраструктури та ЖКГ; пошук нових джерел доходів місцевих бюджетів і зміна трансфертної політики у відповідності до викликів поствоєнного відновлення та забезпечення довготривалого зростання національної економіки; вирішення проблеми накопичених податкових боргів, що дозволить залучати міжнародну фінансову допомогу; збільшення доходів місцевих бюджетів за рахунок зростання економіки, збільшення податкових надходжень у зв'язку зі зростанням зайнятості в результаті пост воєнного відновлення країни й ін. При цьому саме від подальшого розвитку децентралізації в більшій мірі залежить чи повернеться населення туди, де проживало до війни, чи відновиться ділова активність, чи відбудеться перехід до результативності та ефективності завдяки розповсюдженню нових технологій, створенню нових робочих місць, сприянню самозайнятості та зростанню продуктивності праці, євроінтеграції, ефективному використанню коштів, отриманих на відновлення території тощо.

Список використаних джерел:

- [1] Чуркіна, І. Є. (2022). Особливості розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*, том 27, вип. 2(92), 65-73.
- [2] *Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану (оновлюється)*. (2022). Вилучено з <https://decentralization.gov.ua/news/14654>.